

Gyűjtő: BALÁZS ZOLTÁN

Gyűjtési ideje: 1963. júl. - aug.

TART.: A házmesterek paranti gardálkodás
ismeretanyagán és növénye

24 lap

Földrajzi mutató: MESZTEGNYŐ
Szakmutató: VII/a | XXVIII.

Iratgyűjtő

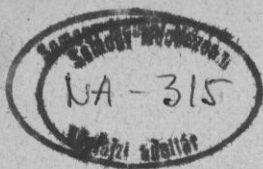
MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

Lejtárolás

Aberetne an epseges lth. 818-ai titke alde

1963

III/14/2

818

RIPPL-RÓNAI MÚZEUM
KAPOSVÁR
Telefon: 23-74. — Postafiók: 70.

A

HAGYOMÁNYOS PARASZTI
GAZDÁLKODÁS ISMERETANYAGA
ÉS
SZÓKINCSE

HELYSÉG: Mesztegyő

Somogy megye

Marcali járás

IDŐ: 1963. július - augusztus.

GYŰJTÖTTE: Balázs Zoltán

Foglalk.: főisk. hallg.

Lakása: Mesztegyő. Kültelek.

ADATKÖZLŐK:

1./ DOLBERT FERENCNÉ

Lakása: Mesztegyő, Ladi János u. 52.

Foglalk: földm. /tsz. tag/

2./ KÁPLÁR JÓZSEFNÉ

Lakása: Mesztegyő, Ladi János u. 54.

Foglalk.: Földműves /tsz-tag/.

TARTALOM

I. Mátárhatszár. A nyomásos, fordulós gazdálkodás.....	1
II. A trágyázás.....	5
III. Az eke és a szántás	9
IV. Egyéb talajművelő eszközök: borona, henger	18
V. A gabonafélék vetése. Boronálás, hengerlés	19
VI. A vetéstől az aratásig. A vetés gondozása, védeke	22

I. HATÁRHASZNÁLAT; A NYOMÁSOS GAZDÁLKODÁS.

1. A "nyomás" szó ismeretlen, és a szántóföldi területet sem osztották nyomásokra. Évenként azonban az egyéni gazdák váltogatták a növényfajtaikat. Gabona után a következő évben kapásnövényeket, kapások után pedig gabonát vetettek.
A nyomásos gazdálkodás emléke kihalt.
 - 1/a. Nem ismeretes a nyomásos gazdálkodás fogalma.
 - 1/b. A helyi földrajzi nevekben sem szerepel a nyomásos gazdálkodás megőrzött emléke.
2. Az ugar kifejezés nem használatos.
 - 2/a. Nem volt a községben ugar, és a fekete ugar és zöld ugar kifejezések sem használatosak.
 - 2/b. Nem használatos az ugarol szó sem.
3. PÁRAG - annak a földterületnek a neve, amelyet éveken át nem műveltek.
Pm.: "Páragon maradt a földem".
 - 3/a. A parlag szót csak a megműveletlen föld jelentésében ismerik. Volt a faluban, de ismeretlen, hogy meddig volt szokásban.
 - 3/b. Nem szerepel a helyi földrajzi nevekben.
 - 3/c. Összetételben szerepel: párakszéna.
4. TÁRÓ - így nevezték a buza, rozs, árpa, zab learatása utáni földterületet.
Pm.: "Amikor learattuk a búzát, a tārót összegráblutuk".
 - 4/a. A tārót a gabonahordásig hagyták meg. Disznókat legeltettek rajta.
 - 4/b. Az aratás után mindjárt kihajtották az állatokat a tāróra. Éjjel legeltettek, amikor hűs volt. Ilyenkor nem is kellett otthon etetni az állatokat, csak inni adtak nekik.
A "tarlószabadulás" szó ismeretlen.
5. RÉT és KASZÁLÓ / mindkét kifejezés ismert és használatos /. Azt a földterületet nevezték így, amelyet arra használtak, hogy szénát kaszáljanak rajta. "Mindenki ára töreködött, hogy a legjobb helyen vögyön kaszálót." Ugyanis Mesztegnyőn sok a mocsaras terület.
 - 5/a. Amikor betakarították a sargyut, a gyerekek kisebb-nagyobb csoportokban "legétetni" szoktak a réten s közben játszottak / ma is szokás/.
Pm.: "A sargyu behordása után lehetett rajta legétetni."
 - 5/b. Csak a sargyu betakarítása után / ősszel / szabad legeltetni a réten egészen "amég az üdő engette" / télíg /.

A fütiltás és fűszabadítás kifejezés ismeretlen.

5/c. Az eljárás emléke nem él a helyi földrajzi nevekben.

6. LEGELŐ - annak a földterületnek a neve, ahol az állatokat legeltetik.

Pm.: "A kijáró álatok röggētü estig a legelőn vannak".

6/a. Nagyon ritka akácerdő volt / de kizárólag legeltetésre kijelölt hely X a legelő / ma is /, de a tārót és a vizenyősebb területeket - berkös - is használták legeltetésre.

6/b. A páskom szó nem használatos. Összetételekben sem.

6/c. A kifejezés földrajzi nevekben sem szerepel.

7. A tanórok kifejezés nem szerepel.

8. A porgolat szó nem ismeretes, a földrajzi nevekben sem szerepel.

9. TAG - ezt a kifejezést használják abban az értelemben, hogy az illető gazdának hány területen van a földje / hány tagban van/.

Pm.: "Fődünk hód, ez ëty tagba van".

9/a. Földrajzi nevekben nem szerepel.

10. TELEK - kifejezés használatos, de kizárólag csak a ^{házhely} ~~telk~~ fogalmával azonos. Semmi egyéb földterületet nem neveznek teleknek.

Pm.: "Szép helön van a telköm, v. telkem". /mindkét birtokos személyragos alak egyenranguan használatos/.

10/a. A kifejezés földrajzi nevekben nem szerepel.

11. KERT - a házteleknek az a része, amely az udvaron kívül esik.

Kiskert - két része van:

Veteményös kert: zöldségfélét termelnek benne,

virágos kert: kerti virágokat termelnek benne.

Néha két kiskert van, az egyikbe virágokat, a másikba peveteményeket vetnek.

Natykert - burgonya, répa stb. termesztésére használják.

Nincs mindenütt kiskert, itt a zöldségfélét a natykerbe ültetik el, ugyanitt a virágokat is, az utak melletti hosszú ágyásokba.

A kert szót kerítés kifejezésre is használják: "aruhákat mindig a kertre terögetöm száronni".

11/a. A kert szó földrajzi nevekben is szerepel.

Pajtáskert - Hunyadi gróf tulajdona volt. Gyümölcsöskert volt /alma- és diófákkal/, amelyben csirkér és pulykát is neveltek, ugyanis nagy kifutót biztosított az állatok számára. Hogy ezt az érdekes nevét honnan kapta - ismeretlen.

Vatkert - erdőrész volt. Hunyadi kerítettette, ő szokott itt vadászni külföldi vendégeivel. A kifejezés ma is használatos: "A vatkertené van ëty hót földem."

11/b. Nincsenek és nem is voltak a határban ólaskertek, sem irtáskertek. A szántóföld jelölésére nem használják a kert szót.

12. DÜLŐ - a határnak az a része, amelyet a dülőutak választanak el egymástól. Egy fekvést meghatározó szó.

A fogalom szűkebb értelemben a dülőutat is jelenti.

Pm.: "Ebbe a dülőbe tartozik a földem."

12/a. DÜLŐUT - a dülők végében vezető keskeny szekérutak.

Pm.: "Esső után a dülőutakon nem igen lehet kocsivá járni."

13. MEZŐ vagy HATÁR /mindkettő használatos/ - az a földterület, ahol a parasztemberek tavasztól késő őszig dolgoznak. "A parasztek a határba v. a mezőn dolgoznak."

A mező szó a rét és legelő fogalmát is jelöli.

13/a. FÖD - a "határ, mező" jelentésében használatos. "Éty hód földet szántottam fő éty nap. " "Földem a mesztegnyei határba van".

Olyan értelemben is használják, mint a lakás padozata. - "Sikád föl a földet /a szoba föggyét/."

A föld szó anyagnevet is jelöl: "Éty marék földet vöttem a kezembe."

13/b. TAG - a gazdának az egy helyen fekvő földrészét jelenti.

Pm.: "Hat hód földem van, de három tagba".

14. IRTÁS vagy VÁGÁS - az a földterület, amely a kivágott erdő helyén megmarad. Földrajzi név is fennmaradt róla: Ásóirtás.

Pm.: "Az irtásba kaptam éty darab földet. "

15. MÖGYE - az a keskeny földcsík /sokszor csak barázda/, amely a gazda földjét a szomszédjától elválasztja.

Összetételben: mögyebarázda, v. mögyebrázda.

15/a. A szőrös megye kifejezés nem használatos.

15/b. A megye- és határjelekhez semmiféle szokások és hiedelmek nem fűződnek.

15/c. Egyik elnevezés sem használatos.

16. HATÁRUJRAOSZTÁS - valamikor az uradalmi gazdaságokban évenként újraosztották a földet, de a határujraosztás kifejezés nem használatos.

16/a. Nem szerepelnek a földrajzi nevekben.

16/b. Szólásokban: ha valakit haragosnak látnak, így tréfálkoznak vele:

"Mi a bajjod, talán nem gyutott kendőrföld."

17-17/1. A t a l a j n e v e k n é p i e l n e v e z é s e i

17. A határban van feketeföld. Fete föld-nek, v. humusznak nevezik.

17/a. Van agyagos föld - agyakföld. Két fajtáját különböztetik meg, mégpedig a színéről: ~~ez~~ vörös agyag és sárga agyag.

17/b. Található homokos föld is: homokos föld. Nem osztályozzák.

17/c. Lépiföld is található.

17/d. Szikes nem található.

17/e. A televényföld, v. televényes föld nem ismert.

- 17/f. Azt a földterületet nevezik sovány föld-nek, amelyet nem trágyáznak, vagy talajtipusánál fogva rossz a termőképessége.
- 17/g. Zsiros föld-nek nevezik a jól trágyázott, humuszban gazdag földet, amelynek jó a termőképessége.
- 17/h. A hideg föld kifejezés nem ismert.
- 17/i. A vadföld kifejezés ismeretlen.
- 17/j. Az élő föld kifejezés ismeretlen.
- 17/k. A holt föld kifejezés ismeretlen.
- 17/l. Semmi egyéb talajféleséget nem ismernek.
- 18-18/g. A szántóföldi terület meghatározására szolgáló népi mértékegységek
18. Hold - Hód
Kishód: 1000 □-öl /kadrát/
Magyar hód: 1200 □-öl.
Naty hód: /katészteri vagy katasztrális/; 1600 □-öl.
- 18/a. Nem használják a köböl-t területmérésre.
- 18/b. A lánca kifejezés nem használatos.
- 18/c. A vékás nem területmérték.
- 18/d. Az egész hel 24 hold földet jelentett.
Pm.: "Egészheles pógárlánt vöttem el."
- 18/e. A fé' hel 12 hold földterület.
- 18/f. A vékát sem terület, sem pedig ürmértékként nem használták.
A köböl pedig kizárólag csak ürmérték volt.
1 köböl /köbö/ = 25, vagy 50 kg.
- 18/g. Egyéb területmérték elnevezést nem ismernek.

II. A TRÁGYÁZÁS

A. A trágyázás módjai, trágyafajták.

1. Nem volt szokásban a hátatás, mint trágyázási mód.
 - 1/a. A műveletet nem is nevezték.
 - 1/b. Az ilyen trágyázási módnak emléke sem maradt fenn a földrajzi nevekben.
 - 1/c. A hátatás, kosaraztatás ismeretlen.
 2. A tarlóégetés fogalma ismeretlen. Soha nem volt szokásban, hogy a tarlót leégették trágyázás céljából.
 - 2/a. A gabona betakarítása után a tarlót egyszerűen leszántották.
Pm.: "Amikor a gabonát behortuk, a tarlót lebuktattuk."
 - 2/b. Soha nem volt szokásban, hogy a gabonaféléknek csak a kalászát vágják le. Így nem trágyázták a földet.
 - 2/c. A tarlókaparás nem volt szokásban. A kifejezés is ismeretlen.
 3. ZŐTTRÁGYA - szokásban volt a paraszti gazdaságokban, hogy valamilyen növényt vetettek a földbe, hogy azzal javítsák a talaj termőképességét.
Pm.: "Amikor a lucernát alászántottuk, ebből lett a jó zőttrágya."
 - 3/a. Zöldtrágyának általában pillangósokat vetettek, de főleg bibort és feketelucernát.
 4. ALOM - annak a leginkább eredetű anyagnak az általános neve, amelyet az állat alá tesznek az istállóban.
Pm.: "Az a ganyézás után kő bevinni az istállóba."
 - 4/a. Alomnak szalmát /szómát/, sást, falevelet, rozstöreket, használtak.
 - 4/b. ALMUL - a gazda, amikor a trágya kihordása után, friss szalmát, falevelet, stb. terít az állatok alá.
Pm.: "Amikor kiganyéztunk, utána bealmütünk."
 5. GANYÉ - amit vasvillával kihánynak a lovak v. tehének alól, hogy később ezzel trágyázzanak.
Pm.: "Este kihorgyuk a ganyét az istállóba."
 6. Régen, kb. a második világháború idején a trágyát szalma, sás, szárított gaz, falavél, összevágott kukoricaszárral kevert állati trágya képezte.

6/a. A trágya fajtái /állatok szerint/,

Lóganyé,

marhaganyé,

disznóganyé,

baromfiganyé.

6/b. Igen, használták /baromfiganyé/. A veteményeskertben trágyáztak vele, a vetemények kiültetése, ill. elvetése előtt.

6/c. Az emberi ürüléket nem használták trágyázásra.

B. A ganyé egyéb felhasználása.

7. Nem volt szokásban.

7/a. Nem volt szokásban.

7/b. Nem ismerik.

7/c. Mindegyiket használták a tapasztásban.

A lóganyét összekeverték agyaggal, és vízzel. Ezt összegyúrták, és kézzel tapasztották be a falon keletkezett lyukakat /likakat/ és repedéseket

7/d. Az uradalmakban volt szokás trágyából kerítést készíteni.

Neve: ól- volt. Valójában ez nyári kifutó volt a sertések részére.

7/e. Nem szokás melegágyat készíteni. Egyes növények magvait a szabadföldbe vetik, még palántának is /pl. káposzta/, más növényekét pedig rossz edényekben, és ezt a lakásban, meleg helyen /a kályha közelében/ helyezték el.

C. A trágya kezelése, minősége, kihordása a földön való szétterítése, a földbe való bekeverése.

6. KIGANYÉZ, KIHORGYA A GANYÉT - a gazda, amikor a ganyét az állatok alól az udvarra juttatja.

6/a. Vellával leszedik a ganyét az állatok alól, s egy kupacba rakják. Ezután sráglára vagy talicskára /tragacs/ rakják, amelyet két személy kivisz a ganyédombra. Itt leöntik a tragaesból kidöntik a ganyét. Utána vellával elterezetik a ganyé tetején

7. Ezt a trágyaszaporítási módot nem használják.

7/a. Az egyéni gazdák a juhokat a többi állattal együtt szokták tartani. Csupán egy kis részt választanak el az istállóból az állatok számára. A trágyájuk kezelése is ugyanugy történik, mint a többi állaté.

8. GANYÉ, GANYÉDOMB /mindkettő használatos/ - az udvaron v. a kertben összerakott ganyé neve.
Pm.: "A ganyét az udvar sarkába, vagy a kerbe szoktuk ledobáni".
- 8/a. A ganyét az udvar sarkában, a kertben, vagy az istálló mellett /ha nincs közel a kuttól/ szokták elhelyezni.
9. ÉRIK a ganyé - állás közben.
Pm. "Amég a ganyét ki nem horgyák a fődekre, addig a ganyédombon érik".
10. ÉRŐTT GANYÉ - ez a ganyé alkalmas trágyázásra.
Pm.: "Ganyézáshó az érött ganyé a legjobb".
11. SZÓMÁS GANYÉ - annak a ganyénak a neve, amelyik még nem érett, amelyekben még meglátszanak a szalmaszálak.
Pm.: "A szómás ganyé nem ollan jó, mind az éröttganyé".
12. Csak érött ganyé-nak nevezik.
- 13/a. A kifejezés ismeretlen, nem osztályozzák külön a ló trágyáját.
- 13/b. A kifejezés ismeretlen.
- 13/c. A dísznó ganyéját sem osztályozzák.
- 13/d. A kifejezés ismeretlen.
- 13/e. Természetük, minőségük, hatásuk szerint különböző trágyafélék megkülönböztetésére semmi más elnevezést nem használnak.
14. GANYÉT HORD - a gazda akkor, amikor a ganyét
Pm.: "Ganyéhordás üsszē és tavasszā is van".
- 14/a. A trágyát ősszel és kora tavasszal szokták kihordani a földekre. A gazda a ganyédomb mellé a fogattal, és a ganyédomb tetején áll, miközben a ganyét vällával a kocsira dobálja. A trágyát a kocsin prizmaalakban rakja el, hogy utközben el ne szóródjon. A szántóföldön a kocsin lévő trágyán állva vällával kupacokban ledobálja a kocsiról a trágyát.
- 14/b. Ha a termést még nem aratták le, akkor a trágyát a szántóföld végében kazalba rakják, s később, a betakarítás után hordják a földekre, és terítik szét.
15. KUPAC - annak a csomónak a neve, ~~amelyek~~ amibe a szántóföldön a trágyát lerakják.
Pm.: "A ganyét kupacokba szoktuk ledobáni a kocsiru."
16. A trágya kihordása után azonnal megtörténik a terögetés, vagyis a trágya szétterítése a földön. A trágyát vällával egyforma vastagságban elterítik, szétszórják az egész szántóterületen. A trágya földbe keverése a szántással történik meg.
17. A ganyéhányás, teleknyesés, ganyéárverés nem volt szokásban.

18-18/d. A trágyával és a trágyázással kapcsolatos hiedelmek és szokások

18. Semmiféle hiedelem nem ismert a trágya kihordásával kapcsolatban.

18/a. Ha valakinek a testére szemölcs /fökény/ nő, fel kell állnia a trágyadombra, és egy kettévágott almával háromszor végig kell simítania a szemölcsön. Ezután hátra kell dobnia úgy, hogy ne lássa, hogy hova esik le az alma. Utána el fog mulni a szemölcs.

18/b. Nem ismert ilyen szokás.

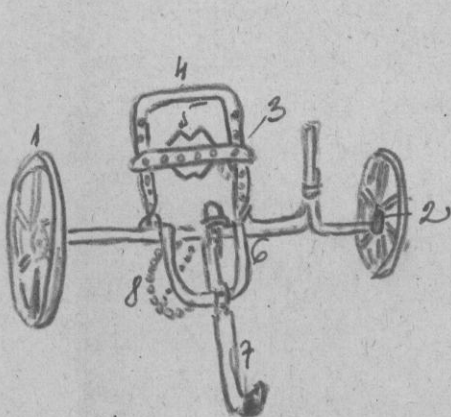
18/c. Nem ismeretes szokás ezzel kapcsolatban sem.

18/d. A trágyával kapcsolatban: Ha elvágta valaki a kezét, vagy egyéb okból valamilyen seb volt a testén, akkor marhatrágyával szokták bekötni a sebet.

III. AZ EKE ÉS A SZÁNTÁS

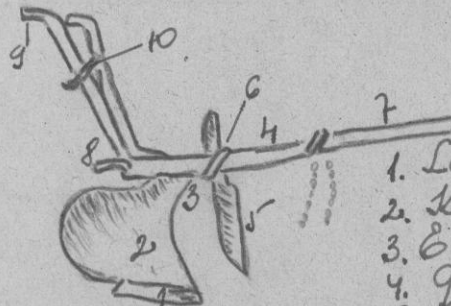
- 1/. A kapával ásóval való földművelés emléke ismeretlen. Csak a virágoskertben használják ma már ezeket a szerszámokat. Szerszámok: ásó, kapa.
- 1/a. A faluban nincsen faeke.
- 1/b. Közvetlén az első világháború után vált általánossá a vas-eke használata. Először a nagygazdáknál, később pedig a szegényparasztoknál is.
- 2/. Az ekét szekérderékban vitték ki a szántóföldre, amikor szántani mentek. A taligát és az ekefejet külön rakták a kocsira /tehát nem összeszerelve/. A szántóföldön szerelték össze a szántáshoz.
- 3/. E K E - annak az eszköznek a neve, amivel a földet felszántják. Tárgyragos alak: ekét, ekéket. Többes száma: ekék. P m.: "A földet ekévé szántják fő".

Az eke részerei

Taliga részei

1. Taligakere	5. Párna
2. Tengő	6. kovács
3. Szabályzó	7. Vezér
4. Vánkos	8. Huzólánc

1. Laposvas
2. Nyak
3. Ekefej
4. Gördülő
5. Árvas
6. Árvasboríték
7. Vánkos
8. Csukló
9. Szarv
10. Gördülő

- 3/a. Az adatközlő vásárolta az ekét.
- 3/b. A kováccsal kikalapáltatják a laposvasat. Az ekén és a taligán megszoritják a csavarokat. A laposvasat felszerelik az ekére. Az ekét és a taligát összeszerelik.
- 3/c. A kovács veri ki kalapáccsal.
- 3/d. Élőzés - egyszerűen így nevezték azt az eljárást, amikor a megkopott élű eke vagy más kopott szerszám élet kipótolják, megacéloztatják a kováccsal.

4. ÖSZTÖKE - az az eszköz, amellyel az ember szántáskor az ekéről le-
kotorja a földet.

Ma is használják.

A z e k e f o g a t o l á s á n a k m ó d j a

A./ A l ó b e f o g á s a

5. A baloldalra fogott ló neve: esás

A jobboldali: hajszás.

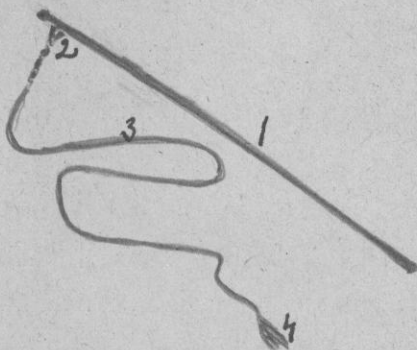
Harmadikat nem szoktak eléfogni.

A láncos, szélhámos, gyepős, osterhegyes kifejezések nem ismertek.

Pm.: "A hajszás lovam s sokkā jobban huz, mind a hajszás".

6. OSTOR, KORBÁCS - az a szerszám, amivel a lovat hajtják.

Pm.: "Jó oda szoktam suttyogatni a nyaka közé, ha nem mönt jó".

Az ostor részei

1. nyelv (nyele)
2. nyacs neve
3. szíj
4. sudor (sudora)

NYÉL -

6/b. NYAK - az ostor azon fából készült részének a neve, amire az ostort
rákötik.

6/a. NYAK - az ostornak az a része, amivel rákötik a szíjat a nyélre.

Pm.: "Néha mögesik, hogy letörik az ostor vége, ha igen nehéz a
nyak."

7. KÖTŐFÉK - annak a lószerszámnak a neve, amivel a lovat az istálló-
ban a jászolhoz kötik.

Mindkettőből: szíjból, vagy kenderkötélből készül.

7/a. Résznevei: kötőfékfej, kötőfékszár, fékkarika

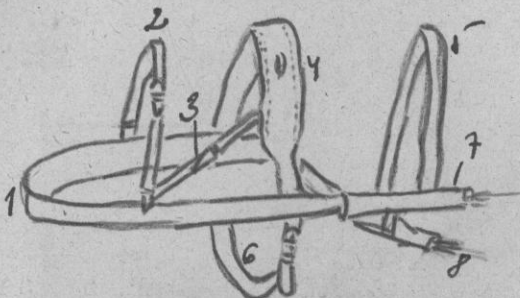
8. HÁM - a lószerszám azon része, amely a szügyet és a törzset fogja
körül. Kizárólag szíjból készül.

Pm.: "Befogáskor rátögyük a lóra a hámat".

3/a. A hám résznevei

Rajz a következő oldalán

- 1./ Szügyellő
- 2./ Marszlj, v. nyakszlj
- 3./ Segittőszlj
- 4./ Vállaszlj

- 5./ Á Hátszija
- 6./ Hasló.
- 7./ Hámtáska
- 8./ Istráng

8/b. Nem szerepel szólásokban a hám szó.

9. ISTRÁNG - annak a lószerszámalkatrésznek a neve, amely a hámot illetőleg a szügyelőt a hámfával összeköti.

Pm.: "A hámot az istráנגgá kötik össze a hámfává."

9/a. A szó nem szerepel szólásokban.

9/b. Nem ismerik a kifejezést.

10. GYEPLŰ - annak a zablához esatolt, hosszú szijnak a neve, amivel a lovakat irányítják.

- 1./ Hajtószár
- 2./ Hajtószár
- 3./ Belső és külső szár

Pm.: "Ha nem akarnak mönni a lovak, mög szoktam rángatni a gyeplűjüket".

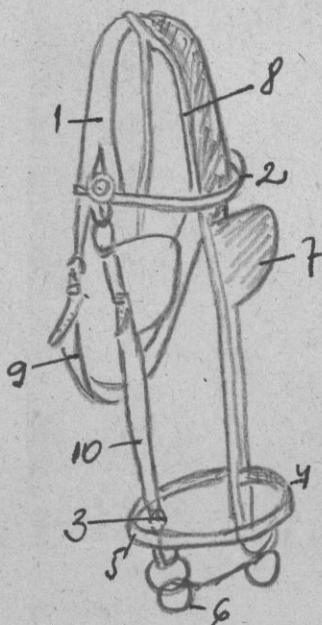
10/a. Nem ismeretes semmiféle szólás.

10/b. Használtak szántáskor kötélgyeplűt/Ritkán ma is/ egy- és két lóval való szántáskor egyaránt.

11. KANTÁR - annak a szijakból álló, esetleg szemellenzővel ellátott lószerszám-résznek a neve, amelyet a ló felszerszámozásakor a ló fejére huznak.

Pm.: "Kantárt legelőször szoktuk a lóra rátönni, má az istállóba."

11/a. A kantár részei

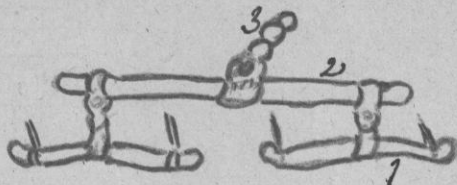
- 1./ Fejűszija
- 2./ Homlokszija
- 3./ Cigányzabla Csat
- 4./ Cigányzabla
- 5./ Állazó Arazó
- 6./ Zablavas a zablakarikával
- 7./ Szömellenző
- 8./ Szömellenző-tartó
- 9./ Állazó
- 10./ Pofaszija

12. KISAFÁ - az a több részből álló eszköz/fából készült/, amelynek segítségével a lovat, a ló istrángját az ekéhez, a boronához kapcsolják, illetőleg amellyel a négyes, hatosfogat első, második pár lovát az utolsó pár elé fogják.

HÁMFÁ - így is nevezik.

Pm.: "A ló istránggyát a hámfához kő kötni".

Résznevek:

- 1./ Kisafa, hámfá
- 2./ Kisafa, hámfá
- 3./ Beakasztó lánc

12/a. Hosszusága megegyezik a szekérbe fogásnál használt hámfával. A különbség csak annyi, hogy az egyes lóval való szántásnál egy hámfát használnak.

13. HÁMFÁ - annak, a vízszintes, fából készült eszköznek a neve, amelyhez a befogásker az istrángot erősítik, szántáskor a taligához.

14. BEFOG - a gazda amikor a lovat, ökröt felszerszámozva az eke /szekér/ elé köti, hogy a ló /ökr/ az ekét /szekeret/ huzza.

Pm.: "Amikor a fottattá dolgozni akarok, először befogom a lovakat."

15. KIFOG - a gazda akkor, amikor a lovat a szekértől megszabadítja, illetve amikor az ökörről leveszi a jármot.

Pm.: "Ha végeztem a munkával, kifogom a lovakat."

16. FÖLSZERSZÁMOZ - a gazda, mielőtt be akarja fogni a lovakat.

Pm.: "Az istállóba szektük a lovakat felszerszámozni."

16/a. A felszerszámoz kifejezést nem használják.

17. A lovak indítása: NE, NA, NA VIGYÁZZ.

17/a. A lovak megállítása: HŐ, HŐHE.

17/b. A lovak jobbra terelése: HAJSZ, vagy HOJSZ.

17/c. A lovak balra terelése: TÜLED.

17/d. A lovak hátráltatása: CURIKK;

17/e. A lovak siettetése: nyelvvel szektak csettinteni.

17/f. A lovak lassítása: sziszegnek neki pszszz

17/g. A lovak irányítása az eke visszafordításánál : HOJSZ GYERE IDE.

Közben a gyepüvel is irányítják.

17/h. A ló lábának felemelése vagy felemeltetése: OFF!

17/i. Egyéb irányító, hajtó szót nem használnak a lovakkal kapcsolatban.

18. Nem használtak rá semmi külön kifejezést.

18/a. A szántásnál segítkező /aki nem feltétlen gyermek volt/ a lovak vezetését végezte.

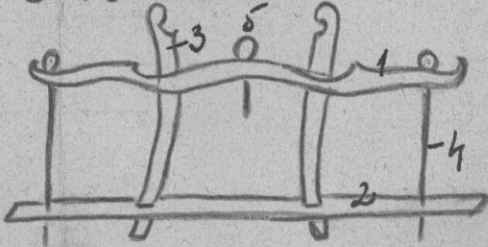
18/b. A kifejezésnek más értelmezése sincs.

B./ A z ö k ö r b e f o g á s a

19. JÁROM, IGA /mindkettő használatos/ - amibe a szántáskor /szekérhuzásnál is az ökröt vagy tehenet befogják.

Pm.: "Az igát fábu esinyáják.

19/a. Az iga /járom/résznevei:

- 1./ Járomfa
- 2./ Áfa
- 3./ béfa
- 4./ Járomszög
- 5./ Nyakszög

19/b. Hosszu járomot csak sarabeláskor /mókuláskor/ használtak.

19/c. Az ökröt vagy tehenet szokták gyelővel is hajtani. Ma is szokásban van Kenderkötélből készül. Kétágu. Mindegyik ágának a végén lánc van, és ezzel ugyanugy csatolták a tehen szarvához, mánt a jászol elé való kötéskor.

20. MARHALÁNC v. MARHAKÖTÉL - annak a megkötőeszköznek a neve, amely a befogásnál az ökör vagy a tehen fején van.

Az állat szarvára kötik, hogy ne tudjon az istállóban össze-vissza járkálni. A növendékállatnak a nyakáz.

20/a. Láncot is használnak a tehen megkötésére /bár az kötél általánosabb/, általában a vadabb természetű állatoknál használják

21. HAJSZÁS - a jobbra fogott ökörnek, /tehennek/ a neve.

22. CSÁS - a balra fogott ökör vagy tehen neve.

22/a. Balra az erősebb ökröt fogták.

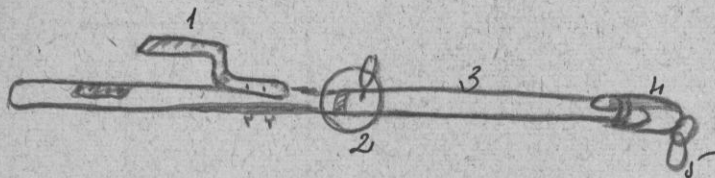
23. Marhavezetőnek hívták azt a személyt, aki a marhát vezeti, irányítja.

23/a. Marhavezetőnek hívták.

23/b. Így könnyebb az állattal dolgozni. Nem legelészik munka közben. A tehen szarvára kötik a láncot, a másik végét fogja a vezető, aki a barázdában, a tehen előtt halad.

24. TÉZSLA - az a rudféle eszköz, amivel az ekét a járomhoz kapcsolják.

24/a. A tézsla résznevei:

- 1./ Tézslavas
- 2./ Vonó
- 3./ Tézslarud
- 4./ Pánt
- 5./ Tézslalánc

24/b. Egyféle tézslát használtak.

25. A tehénnek a tézslához való kötése.

Járommal szoktak szántani, s így a járomhoz szokták akasztani a tézslát. Egy vastag szeggel kapcsolják össze.

26. BEFOG vagy RÁFOG AZ ÉKERE /mindkettő használatos/.

27. KIFOG vagy KOFOGJA /mindkettő használatos.

28. FELJÁRMOZ káfejezés ismert. Amikor a gazda felrakja a jármot az állatra.

29. Az ökrök /tehenek/ megállítása: HÓHE!

29/a. Az ökrök /tehenek/ jobbra terelése: HA bagy HAJIDE!

29/b. Az ökrök /tehenek/ balra terelése: HÜ vagy HÜJIDE!

29/c. Az ökrök /tehenek/ hátráltatása: HÜ VISSZA!

29/d. Az ökrök /tehenek/ siettetése: NĚ

29/e. Az ökrök /tehenek/ lassítása: sziszegnek nekik: pszt hő.

29/f. Az ökrök /tehenek/ irányítása az eke visszafordításánál: A hü szócska és az állat neve: hü Mancsi

29/f. Az ökrök /tehenek/ lábának felemelése vagy felemeltetése: az állat lábának megfogása és az óf, a na szócska.

29/h. Egyéb irányító, hajtó szót vagy hangot nem használtak.

C./ A s z á n t á s

30. SZÁNT - a gazda, amikor a földet az ekével felfordítja, és így termőképessé teszi.

Felszánt, leszánt, alászánt, kiszánt, megszánt.

30/a. A számlik szó ismeretlen.

31. Bakhátat kezdenek, ha összeszántanak. Ősszel és tavasszal is szántanak. Buza alá 3-szor, rezs alá 2-szer, zab alá is 2-szer szántanak. Árpa alá 3-szor.

Az első szántás /tāróbuktatás/ sekély, a másodszántás mélyebb, és a vetés előtti szántás a legmélyebb.

Lóval való szántás esetén 1, tehénnel való szántás esetén pedig másfél nap alatt tudnak felszántani 1 kat. hold földet.

31/a. A szántás szót a felszántott földterület fogalmának jelentésében is használják

32. A szántás különféle fajtái:

- 1./ Tāróhántás vagy tāróbuktatás - a tarlónak a leszántását jelenti.
- 2./ Keverő szántás - a trágyázás után végzik, a trágyának és a földnek összekeverése céljából.
- 3./ Vetés alá szántás - tavasszal vagy ősszel - szántás előtt végzik.
- 4./ Mélszántás - ősszel végzik azokon a földterületeken, amelyeket ősszel nem vetnek be.
- 5./ Tavaszi szántás - tavasszal, a tavaszi vetés előkészítésére végzik.

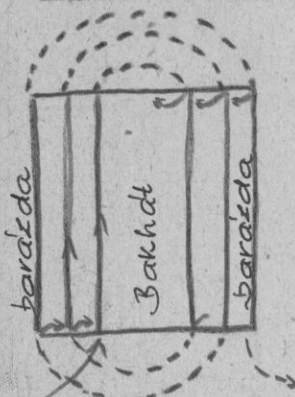
32/g. Nem használnak ilyen kifejezéseket.

32/b. Vannak. Pl. krumpli alá szántás, gabona alá szántás, kukorica alá szántás, répa alá szántás, mák alá szántás...

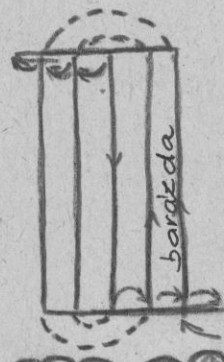
A szántás különféle módjai

33. ÖSSZESZÁNTÁS - a következő szántási mód: A középbarázdán indul el az eke, s amikor kiér a föld végére, a gazda kidönti az ekét, és ismét felállítja, mégpedig úgy, hogy az előbb szántott barázda mellett megy visszafelé. Így a két barázda egymásra esik, és feldudorodik.

Összeszántás

Szétszántás

34. SZÉTSZÁNTÁS - a következő szántási mód: A gazda a föld egyik oldalán végigszánt az ekével, és a föld másik oldalán tér vissza. Ezt így ismétlődik, míg végül a tábla közepén egy csupasz nyílás marad.

34/a. Nincs neve.

34/b. BAKHÁT - földcsáv a tábla közepén, amely a többszöri összeszántás eredményeképpen jön létre.

Pm.: "A bakhát akkor keletkezik, amikor minden évben összeszántanak".

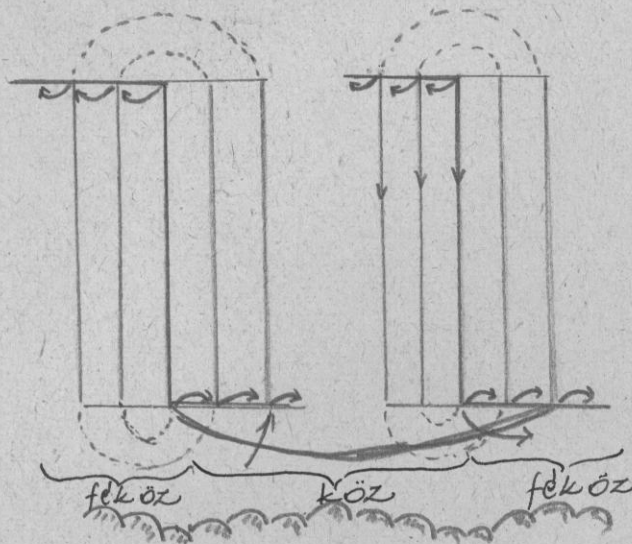
35. Ácsára szántás ismeretlen.
36. A hajszára szántás ismeretlen.
37. BARÁZDA - annak a keskeny árokfélének a neve, amit az eke hagy maga után a szántáskor. Szóösszetételekben: mögyebarázda, barázdat huz.
Pm.: "A taliga ^{nagyobbik} ~~kis~~ kereke a barázdába mögy." /ottbhalad/.
- 37/a. VAGBARÁZDA - akkor keletkezik, amikor az eke nem megy be a földbe vagy kiugrik, vagy a fel nem szántott földre ráborul a hant.
Pm.: "Vagbarázda keletkezik, hotyha az eke kiugrik a földbe, de az állatok tovább húzzák az ekét."
- 37/b. Az elnevezést nem használják.
- 37/c. A két kifejezés nem ismert, de ha tulságosan egyenetlen a föld felszíne, azt mondják rá, hogy göröngyös, hepe-hupás.
38. FORDULÓ - a szántás azon szakaszának a neve, amikor a gazda a föld végén elindulva hosszában végigszántja a táblát, majd megfordulva a másik soron ugyancsak végigszántja a földet, s a tábla ugyanazon felén tér vissza.
Pm.: "Ha sígetők, akkor délig még tiz fordulót mög tudok csinyáni."
- 38/a. FORDUL - a gazda, amikor az összeszántás, vagy szétszántás közben a gazda a táblán körbemegey.
Pm.: "Ha rövid a föld hossza, akkor többet kő forduni."
- 38/b. Nincs neve.
- 38/c. FOGATÁS vagy FOGÁS - annak a keskeny földcsávnak a neve, amit az eke egyszer elfordít.
Pm.: "Gyöngge állatoná mindig kicsi fogatást vöszök."
- 38/d. FOGAT - a gazda, amikor a táblát egyszer végigszántja.
Pm.: "Fijatal állatokná csk kis darabot szektam fogatni."
39. Az eljárást nem használják.
40. FORDULÓ - a tábla végén megmaradt felszántatlan vagy sekélyen szántott földrész, ahol a gazda megfordul az ekével, Ezt a szántás befejezése után a hosszanti barázdákra merőleges irányban, keresztbe szántja föl.
- 40/a. Mindkét kifejezés ismeretlen.
- 40/b. A kifejezés ismert. Azt jelenti, hogy sikerült meggyőznie valakit az ő álláspontja helytelenségéről.
Pm.: "Allig gyutottam vele dülőre".
41. Ez a szántási mód ismeretlen.
- 41/a. Nincs, és nem is volt ilyen szántási mód.

41/b. A szőlőművelésben a bakhát a szőlőtőkék sorai közötti földterületet jelenti.

42. KÖZ - annak a földterületnek a neve, amely a bakhátas /közökre való/ szántási módnál keletkezik: 3-4 m hosszú széles /vagy ennél szélesebb/, kétfelől egy-egy barázda határolja, és a közepe kidomborodik.

Pm.: "Jó szélös a földem köze".

42/a. FÉKÖZ - a bakhátak és a barázda között elterülő része a szántóföldnek.

42/b. Nincs neve.

42/c. Nem használják.

42/d. Nincs neve.

42/e. Nincs neve.

42/f. Nincs neve.

43. HONT vagy GÖRÖNGY - a szántás közben összetapadt nagy földdarab neve.
Pm. "A nagy hontokat kapa fokává szoktuk széllevagdáni."

43/a. A különböző nagyságu földdarabokat nem jelölik külön szóval.

43/b. Ezt is egyszerűen hont-nak nevezik.

44. HONTOS, HEPE-HUPÁS - a föld akkor, ha nagy, összeragadt földdarabok vannak a szántásban.

45. SZALONNÁS SZÁNTÁS - így nevezik a szántást ha nedves földet szántottak, és a rögök összetapadtak.

Pm.: "Ha eső után szántanak, a föld szalonnás lössz."

45/a. A feszlik szó ismeretlen.

46. Az ekével kapcsolatban adatközlőim semmiféle hiedelmet, vagy babonás szokást nem ismernek.

46/a. A szántásra vonatkozólag egyetlen egyetlen hiedelmet ismernek adatközlőim: pénteki nap nem szabad szántani, vagy legalábbis elkezdni a szántást, mert akkor rossz lesz az időjárás abban az évben.

IV; EGYÉB TALAJMŰVELŐ ESZKÖZÖK: BORONA, HENGER

1. RÖKTÖRÉS - ha nagyon rögös a föld, akkor a kapa fokával a szántás után össze szokták törni a nagyobb rögöket.

2. BORONA - az a szerszám, amelynek segítségével a szántás után vagy a vetés után a görgyöket, rögöket összetörik.

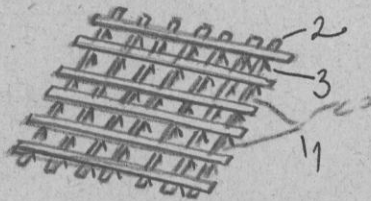
2/a. A tövisboronát nem használták.

2/b. Fogasborona. - az a vasból készült eszköz, amelynek segítségével a kisebb rögöket széttörik.

Az adatközlő úgy vászolta a boronát.

Pm.: "A marcali ^{kötve} jó boronát vöttem."

A borona résznevei:

- 1./ —
- 2./ boronagöröndő
- 3./ fog

2/c. Kizárólag a tiszta vas boronát használják a faluban. Fafogu borona már nem is található. Még a két világháboru ~~siött~~ között használták a fafogu boronát.

3. BORONÁL - a gazda, amikor a boronával munkálja a szántóföldet.

P.: "A vetést is mög szoktuk tavasszá boronálni."

4. Nem nevezik.

5. HENGŐR - annak a talajjavító eszköznek a neve, amellyel a nagyon görcsös, hantos földet lesimitják.

Mesztegyőn nem használják a hengőrt /még a nagygazdák sem/, helyette a csusztatást használták.

A kifejezés talán csak onnan ismert, hogy az iskola és más középületek parkirozásánál használtak kisméretű, kézi hengereket.

5/a. Nem használják az egyéni gazdálkodásban.

5/b. Nem használják.

5/c. Nem használják.

6. CSUSZTATÁS - az a művelet, amikor a gazda a boronálás után a földet elsimitja. Eszköze: a csusztató. Csusztatót, mint ilyen külön nem

használtak az emberek. A kocsiódt használták csusztatásra. A kocsioldal karikáihoz akasztották a csusztató láncát /külön ilyen sem volt, a borona láncát használtákitt/, elé fogták a lovakat, és a gazda a csusztatón /kocsioldalon/ állva végezte a csusztatást.

V. A GABONAFÉLÉK VETÉSE. BORONÁLÁS, HENGERLÉS

1. A gabonafélék vetésideje:

- 1./ Buza: Ősszel /szeptember végén, november elején/
- 2./ Rozs: Ősszel/Szeptemberben/.
- 3./ Árpa: Ősszel /szeptember végén, november elején/
tavasszal/február végén, március elején/.
- 4./ Zab: tavasszal.

2. A vetőmagot nem szokták a még lábön álló gabonánál kiválasztani.
A jó vetőmag teltszemű egészséges.

2/a. A vetőmagot a padláson leöntve tárolják.

2/b. A vetőmag előkészítése, tisztítása:

A vetőmagot szelelő rostával tisztítják meg az idegen anyagoktól.
A gyommagvaktól a konkórostával tisztítják meg a magvakat.
A vetőmag csávázása teljesen ismeretlen.

3. VET - a gazda, amikor magot a földre szórja.

Pm.: "Mindent időbe kő évetni, csak akkor van jó termés."

3/a. Évet Jelentései: 1./ Amikor a gazda a földre juttatja a magot /az a művelet/. Pm.: "Mama évetöm a búzát."

2./ A művelet befejezettségét is jelenti.

Pm.: "Má évetöttem" = már végeztem a vetésimunkálatokkal.

Bevet Más szavakkal, szókapcsolatban fordul elő. Pm.: "Eszt a területöt búzává vetöttem be."

kivet Amikor a palántákat nem melegágyba, vagy edénybe ültetik.

Pm.: "A káboasztapalántát az idén kivetöttem."

4. VETÉS - a munkálat neve.

Pm.: "Avetés nem olyan nehéz munka, mind az szántás."

4/a. A vetés szó jelenti a kikelt gabonával teli földet is.

A k é z z e l v a l ó v a l ó v e t é s

5. A gazda zsákokban kiviszi a szántóföldre a vetésre szánt magot.

Ebből bizonyos mennyiséget a nyakába akasztott abroszba merít.

A szántóföld egyik végén lassan haladva, ütemesen az elmunkált földre szórja a magot. Egyik kezével az abrosz szélét kihuzza, hogy könnyebben tudjon belenyulni a másik kezével. A lépés és a mozdulat meghatározott ritmusban történik.

- 5/a. Nem nevezik.
- 5/b. Nem nevezik.
- 5/c. A két világháború között használták a szegényebb gazdák. Ma már csak a kisebb parcellák bevetésére használják.
- 5/d. Vetőkötevényből vagy abroszból vétettek.
6. A zsákot a szántóföld végén helyezték el. A vetést a szántóföld végén kezdték el. Egy előn haladtak végig egyszer. Közvetlen mellette tért vissza a gazda a következő előn.
- 6/a. FÉLÁBRA VET - a gazda, amikor minden második lépésre szórja ki a magot.
- 6/b. KÉTLÁBRA VET - a gazda akkor, amikor minden lépésre vet.
- 6/c. Nem nevezik.
- 6/d. TERITT - a gazda, amikor a karlendítéssel a kezéből kiszórja a magot.
Pm.: "Aszt má érzi, az embör, hogy hogyan engedi ki a kezébü a magot, amikor teritt."
7. ELŐ - annak a területnek a neve, amelyet a gazda - a magot egy felé szórva - egyszeri haladással bevet.
Pm.: "Ha kézzé vessünk, akkor nem szabad igen nagy elöt vönni."
- 7/a. Nem nevezik.
8. PÓTUL - a gazda, amikor az egyenlőtlenül, ritkán bevetett területet pótlólag maggal elszórja.
Pm.: "Ha a vetésbe nagy helek kimarattak, ki kő pótumi."
9. A géppel való vetés
9. A géppel való vetésre a gazdák szórványosan az első világháború után, általában pedig a második világháború után tértek rá.
- 9/a. A paraszti gazdaságokban a fogatos sorbavető gépeket használták.
- 9/b. A vetőhép főbb részei:
magláda,
adaguló,
csoroszla,
kormány.
- 9/c. A lovakat ~~am~~ vetőgép elé fogják. A magládát teleöntik gabonával, és beállítják a vetőgépet. A vetéssel egy meghatározott helyen, a szántó egyik szélén indulnak el. Három ember szükséges a vetéshez. Elöl egy ember vezeti a lovat, ~~vagy~~pedig oldalt haladva gyep-lüvel irányítja, hogy az előbbi előn ^{mellett} haladjanak. Egy másik ember a vetőgép előtt haladva a forgathatók kormányával a gépet irányítja. A harmadik ember a vetőgép mögött halad és az elindulásnál az indító kart lehuzza, és a gép működését figyeli.

10. BORONÁL - a vetés után a gazda, hogy a magok a földbe kerüljenek.
Igekötés alak: mögboronál.
Pm.: "A vetés után mögboronájjuk a földet."
- 10/a. BORONÁLÁS - a művelet neve.
Em.: "A boronálással belemönnék a magok a földbe."
11. Nem simitják boronálás után a földet.
12. Azaratáshoz fűződő hiedelem: Az aratást nem jó pénteken kezdeni.
Péter és Pál napkor kell megkezdeni. Még akkor is, ha csak egy kasza-
vágásnyit vágnak is le.
- 12/a. A vetésről mindössze annyi ismert, hogy kenyérsütő abroszból kell vé-
gezni.
- 12/b. Pénteken és az egyház által megjelölt ünnepnapokon nem szabad vetni.
- 12/c. Nem ismeretesek.
13. Nem ismeretesek.
14. Nem ismeretesek.

VI; A VETÉSTŐL AZ ARATÁSIG. A VETÉS GONDOZÁSA, VÉDÉSE

1. KIKEL - a buza vagy a rozs, ha jó esőt kapott. /kibujik a földből/.
Pm.: "Ha jó az üdőjárás, akkor hama kikel a mag."
2. A madarak ellen madárijesztővel védekeztek, de ezt inkább csak a kertben használták. A szántóföldön nem volt ilyen eljárás.
A madárijesztő rongyokból készült bábu volt. Egy T alakú botra rossz kabátot huztak, a vozzintesen álló botra /fejére/ pedig rossz edényt.
3. Ha későn esett le a hó, akkor a buján nőtt vetéseket meg szoták legeltetni juhokkal.
A jég összetörése céljából nem szokták az állatokat a vetésre haltani.
4. Ha a vetés télen főfagy, akkor tavasszal meg szokták fogasolni.
5. A tavaszi fagyok ellen takarással szoktak védekezni. A veteményeskertben gyékénytakaróval szalmával takarták le anövényeket.
A füstölés nem volt használatos.
- 5/a. KIFAGY - a vetés, ha télen nagy hideg van.
6. Az egyes gazdák ünnepeken, vasárnaponként ki szoktak menni a vetésüket megnézni.
Nem használtak külön kifejezést.
- 6/a. Ismeretlen.
- 6/b. BUZASZENTELÉS - Urnapján /juniusban/ végzik. Régen kimentek egy közeli buzaföldre és a pap - különleges szertartás közben - megszentelte a buzát. Ma már csak a templomban végzik.
7. Nem volt szokásban. Juhokkal szokták legeltetni.
8. Nem volt szokásban.
9. HONCSÉKSZÖGÉS - amikor a kukorica tövét /a hocséket/ összeszedik amelyet az eke vagy borona ősszel a felszínre hoz.
Sokszor ezt kapával szokták kivágni. Neve: honcsékvágás.
Pm.: "A honcsékvágást sokszor tavasszā szoktuk csinítani."
10. FEJEZÉS - annak a műveletnek a neve, amikor a buza között nőtt rozsféjeket sarlóval levagdadják
11. GABONAÜSZÖK - gabonabetegség. Amikor a buzának /árpának/ néha megfeketedik a kalászában, egy-egy szem.
Nem osztályozzák.
Pm.: "Az üszög néha be szokta lépni a gabonát."
- 11/a. A gabonaüszög ellen úgy védekeznek, hogy a vetőmagot kékköves oldatban megmossák, majd megszárrítják.
Üszkös alak is használatos. Akkor használják a kifejezést, ha az üszög megtámadta a gabonát.

12. GABONARÓZSDA - a búzának és a rozsnak az a betegsége, amikor a levelén és a szárán vörösesbarna foltok keletkeznek.

Pm.: "Ha sok eső esik, akkor van gabonarozsdák."

12/a. Ilyen módon nem védekeztek az üszög és a gabonarozsda ellen.

13. Anyarozs - a rozsból kiálló termés. A rozsa egyik betegsége.

Pm.: "A gyérökök össze szokták szőnni az anyarozsot, mer mög-vötték."

